

4. Студенцов В. Б. Государственное предпринимательство: теория и практика / В. Б. Студенцов // Общество и экономика. — 1997. — № 3–4. — С. 26–27.

5. Мочерний С. В. Моделі ринкової і змішаної економіки та їх еволюція // Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання): Матеріали міжнар. наук.-метод. конф., 26–27 квітня 2000 р. — К.: КНЕУ, 2000. — 304 с.

6. Губерная Г. К. Рынок: новые условия управления. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995. — 110 с.

7. Кредісов В. А. Підприємництво — вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою: Монографія. — К.: Знання України, 2003. — 327 с.

8. Оболенський О. Ю. Організаційний механізм регулювання економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економіки» / О. Ю. Оболенський. — Донецьк, 2001. — 33 с.

9. Мандибур В. О. Тінюва економіка як об'єкт системного наукового дослідження. — К., 1998. — 256 с.

10. Статистичний щорічник України за 2005 р. / Держкомстат України; За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2006. — 574 с.

Подано до редакції 30.07.2008 р.

УДК 336.71.061

А.М. Харченко,
аспірант

Черкаського банківського інституту
Університету банківської справи НБУ

РОЗДРІБНЕ БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ: СУТНІСТЬ І ВАЖЛИВІСТЬ ВИДІЛЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Однією зі складових до формування розвинутої ринкової економіки України є розвиток і вдосконалення банківського кредитування. Адже банківське кредитування є невід'ємною складовою і важливою передумовою збалансованого функціонування економіки, що впливає на ефективність суспільного виробництва та добробут громадян держави. Тому нормальне функціонування кредитних відносин в економічно обґрунтованих межах передбачає збереження рівноваги між наявними в суспільстві тимчасово вільними коштами та обсягами ресурсів, які перерозподіляються за допомогою кредиту.

В сучасних умовах комерційним банкам України для підтримання конкурентних переваг на ринку фінансово-кредитних послуг необхідно постійно освоювати і вдосконалювати банківські продукти та робити якісні зміни в механізмі банківського кредитування. Адже діяльність банківської системи України відбувається в динамічному середовищі, тому комерційні банки просто змушені керуватися тими умовами, які формуються на світових ринках товарів і послуг [1].

В останні два роки комерційні банки перейшли до нового виду ведення фінансово-кредитної діяльності на банківському ринку України. Поле діяльності комерційних банків було поділено на макросередовище і мікро середовище в залежності від сфер

надання послуг і проведення операцій. В результаті, діяльність, яка пов'язана з макросередовищем, створює «корпоративний банківський бізнес», а діяльність, яка пов'язана з мікросередовищем, формує «роздрібний банківський бізнес» (рис. 1).

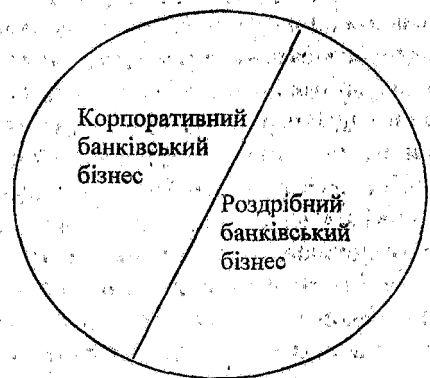

Рис. 1. Сфери діяльності банків на ринку банківських послуг

Західними банками таке розмежування сфер діяльності проведено давно задля здійснення детального аналізу діяльності банку та виявлення нових шляхів для покращення роботи в тому чи іншому секторі в залежності від загальноекономічних тенденцій у країні та у світі. Також за допомогою цих

© А.М. Харченко, 2008

двох різних сфер можна зовсім по-різному впливати на економічні процеси у країні, тобто на процеси відтворення. За допомогою кредитної діяльності банку, що спрямована на обслуговування клієнтів, які відносяться до корпоративного банківського бізнесу, в більшості випадків позичальниками виступають великі підприємства, корпорації різних галузей. Цим позичальникам необхідні досить великі суми кредитних ресурсів для проведення, розширення чи якісного оновлення виробництва, але звичайно корпоративний банківський бізнес повністю спрямований на підвищення суспільного виробництва основних «китів», «локомотивів» економіки держави. У цьому випадку кредити надаються під довгострокові програми розвитку підприємства і, здебільшого, вони є інвестиційними. А якщо розглядати зовсім іншу кредитну діяльність, що спрямована на обслуговування клієнтів, які відносяться до роздрібного банківського бізнесу, то позичальниками тут виступають фізичні особи і малий бізнес. По суті роздрібний банківський бізнес, куди і входить кредитування, виступає досить цікавою сферою діяльності банку в тому випадку, що в ній можна відокремити дві протилежності за сферами спрямування кредитних ресурсів на такі, як:

- ті, що спрямовані у сферу обігу;
- ті, що спрямовані у сферу виробництва.

Роздрібне банківське кредитування в тій його частині, що стосується спрямування у сферу обігу, є досить ризиковим для економіки країни в тих випадках, коли відбувається масове кредитування комерційними банками споживчих потреб населення. Цей процес носить назву кредитної експансії. Через спрямування кредиту в обіг збільшується маса грошей в обігу, якщо вона збільшується з досить високими темпами і вони є швидшими ніж темпи суспільного виробництва, тоді ці процеси призводять до підвищення інфляції. Звичайно, якщо повернення кредитних ресурсів відбувається з труднощами, взагалі має місце досить велика питома вага неповернення кредитів.

Вітчизняні банки перейшли і переходять на такий спосіб ведення банківської справи тільки з початком інтенсивних інтеграційних процесів держави.

У розрізі даних тенденцій виникає необхідність виділення з наукової точки зору поняття роздрібного банківського бізнесу та й відповідно роздрібного банківського кредитування і надалі його використовувати в економічній, професійній і науковій лексичі.

Останнім часом у вітчизняній економічній літературі науковці виділяють, описують і показують проблематику споживчого кредитування і кредитування малого бізнесу відокремлено одне від одного.

Теоретичними і практичними питаннями банківського кредитування займаються такі вітчизняні вчені, як: О. Васюренко, В. Вовк, М. Вознюк, Я. Грудзевич, А. Єпіфанов, Р. Коцовська, О. Лаврушина, В. Лагутін, Н. Маслак, А. Мороз, А. Ольшанин, В. Ричаківська, М. Савлук, І. Сало, Н. Слав'янська, Г. Табачук, О. Хмеленко, Р. Шевченко та інші.

Кожний з економістів вніс своє бачення в обґрунтування та викладення понятійних і методологічних засад кредитування в більшій чи меншій мірі.

Метою дослідження є висвітлення та уточнення суті роздрібного банківського кредитування, розкриття його структури, а також виділення функцій і принципів. Показати програми роздрібного банківського кредитування в розрізі структури кредиту.

На сьогоднішній день стало надзвичайно поширеним надання роздрібного кредиту як банківськими, так і небанківськими фінансовими установами України. Але найбільшої уваги слід приділити роздрібному банківському кредитуванню тільки з тієї простої причини, що основні фінансові потоки проходять через банківську систему України і тому саме кредитуванню банківському необхідно приділити значну увагу. В сучасних умовах не виясненим і не уточненим є поняття роздрібного банківського кредитування, яке потрібно обґрунтувати.

Критично розглянувши різні точки зору авторів на роздрібне банківське кредитування, їх можна поділити на дві групи. До першої групи авторів відносяться ті, що говорять узагальнено про банківський кредит, що одною зі сторін кредитних відносин виступають суб'єкти господарювання всіх форм власності і населення (фізичні особи), але не конкретизують кредит за призначенням чи видом. У другу групу авторів входять ті, що виділили неповністю роздрібний банківський кредит, а лише його одну складову — споживчий банківський кредит. Деякі з них у своїх працях подали характеристику споживчого банківського кредитування (табл. 1).

Критичність підходу до точок зору авторів показує, що роздрібне банківське кредитування не виділяється як таке і взагалі не вживалося як окремий вид кредиту. Звичайно доцільність виділення роздрібного банківського кредиту набула актуальності тільки останнім часом, коли з'явилися тенденції в побудові нового стилю ведення банківського бізнесу. Розглянуті групи авторів не відокремлювали цей вид оскільки вони не ранжували діяльність банку на корпоративний і роздрібний банківський бізнес, а описували лише споживчий (цивільний) кредит.

При переході держави до соціально-орієнтованої економіки ринкового типу принципово змі-

Таблиця 1. Точки зору авторів стосовно споживчого банківського кредиту

№ п/п	П. І. Б. автора(ів)	Характеристика споживчого кредиту	Джерело
1.	Васкоренко О. В.	«Фізичні особи – резиденти України можуть одержувати в комерційних банках споживчі кредити на придбання споживчих товарів і послуг, але тільки в національній валюті. Банки надають споживчі кредити розміром, що визначається, виходячи з вартості товарів і послуг – об'єктів кредитування. Строк споживчого кредиту визначається залежно від мети кредитування, розміру позики, платоспроможності позичальника, але він не повинен перевищувати 10 років з дня його надання».	[2, с. 136–137]
2.	Епіфанов А. О., Маслак Н. Г., Сало І. В.	«Цивільний (особистий) кредит, коли безпосередніми учасниками кредитної угоди є фізичні особи».	[3, с. 213]
3.	Коцовська Р., Ричаківська В., Табачук Г., Грудзевич Я., Вознік М.	«У банках ринкових країн набув широкого розвитку опоживчий кредит, який прискорює реалізацію товарів широкого вжитку і побутових послуг, збільшує платоспроможний попит населення, підвищує його життєвий рівень. Суб'єктами кредитування є фізичні особи. Між банками і населенням може існувати посередник, наприклад, торговельна організація. Об'єкти споживчого кредитування – це витрати, які пов'язані із задоволенням потреб населення для купівлі товарів в особисту власність, а також витрати інвестиційного характеру на будівництво і підтримку нерухомості».	[4, с. 281]

тився об'єктно-суб'єктний механізм організації банківського кредитування. За останні два роки відбувся перехід від пооб'єктного до прямого кредитування населення, а господарських суб'єктів – за принципом величини бізнесу (малий, середній, великий). Головне завдання в механізмі банківського кредитування має не вибір об'єкта, а оцінка суб'єкта кредитної угоди [5, с. 41–42].

Виходячи з загальних положень сутності кредиту та напрацювань авторів стосовно споживчого кредитування, слід дати визначення роздрібного банківського кредитування так, щоб воно висвітлювало як споживче кредитування, так і кредитування суб'єктів підприємницької діяльності (фізичних і юридичних осіб).

Суть і визначення роздрібного банківського кредитування є надання банківських кредитних ресурсів населенню на купівлю споживчих товарів, послуг, а також надання цих ресурсів суб'єктам підприємницької діяльності для поповнення обігових коштів і розвитку в цілому бізнесу. Кредит надається як у грошовій (готівкою, безготівкою), так і в товарній формі у національній та іноземній валюті. Таке визначення дає уточнення суті роздрібного банківського кредитування, що дає можливість користуватися ним як науковцям, так і практикам економічної сфери.

Функції банківського кредиту, які розглядаються авторами, можна звичайно застосувати і для роздрібного банківського кредиту у тому числі. Серед таких функцій є такі, як:

- перерозподільча;
- емісійна;
- антиципаційна;

контрольна;
стимулююча.

Також доцільно виділити і додати ще функцію створення нової вартості. При наявності вільних ресурсів у одних суб'єктів ринку та недостатності кредитних коштів в інших суб'єктів через механізм перерозподілу вільні кошти (заощадження) перетворюються в капітал, який має свою вартість при його залученні. Ця вартість виражена у платі за залучення, користування та обслуговування його банківською установою. Цю вартість можна назвати вартістю першого рівня, коли вартість встановлюється безпосередньо на позиковий капітал (рис. 1). А також ще існує й прихована вартість, тобто як її можна назвати вартість другого рівня – вартість, яка створюється безпосередньо при використанні кредитних коштів у виробництво чи реалізацію інвестиційних проектів (рис. 2). Адже останнім часом, при динамічному розвитку ринкових умов кредитні кошти залучаються на інвестиційні цілі, тобто для реалізації інвестиційних процесів і проектів. Звичайно надання банківського роздрібного кредиту на реалізацію інвестиційного проекту в подальшому при його реалізації на експлуатаційній стадії проекту призводить до створення нових товарів чи послуг, а отже і нової вартості, яка саме і втілюється в цих благах.

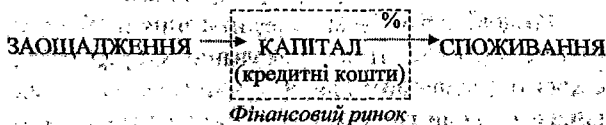

Рис. 2. Вартість капіталу першого рівня, яка сформована на фінансовому ринку

На рисунках 2 і 3 показано як через механізми перерозподілу фінансового ринку й ринку товарів і послуг формується нова вартість. На них висвітлено тільки складову руху вартості від банківської установи, що є суб'єктом фінансового ринку, оскільки нас цікавить більше функція роздрібного банківського кредитування.

Рис. 3. Вартість другого рівня яка сформована на ринку товарів і послуг

Тимчасово вільні кошти (заощадження), які потрапили на фінансовий ринок, продаються на ньому як капітал (кредитний ресурс) від імені банківської установи за певну вартість – відсоток за користування що її виражає. Проданий капітал у

вигляді кредиту йде на споживання, тобто на купівлю населенням споживчих товарів і послуг.

Капітал (кредит) на фінансовому ринку продається за вартістю, яка втілена у відсоткові за його користування у виробництво, а потім через ринок товарів і послуг частина вартості капіталу, яка виражена в одиницях послуг чи штуках товару, йде на споживання, знову ж таки продається споживачу за грошові одиниці.

Роздрібний банківський кредит виконує не тільки вище перераховані функції, але і надається на певних принципах. Всі принципи, на яких надається роздрібний банківський кредит, поділяються на три основні рівні системи принципів.

1. Загальноекономічні принципи кредитування: принцип відповідності змісту банківського кредиту ринковим відносинам;

принцип раціональності та ефективності;

принцип комплексності;

принцип розвитку.

2. Особливі принципи кредитування:

поверненості;

забезпеченості;

строковості;

платності;

диференційованості;

цільової спрямованості [6, с. 280; 7, с. 133–134].

3. Часткові, одиничні принципи кредитування.

До таких принципів відносяться правила кредитування, а особливо їх чітке формулювання, яке має вирішальне значення у процесі кредитування або кредитного менеджменту. Ці правила визначають стандартні вимоги та орієнтири для кредитних працівників банку, тобто річ йде про чітке структурування, систематизацію, програмування, алгоритмізацію, стандартизацію способів і прийомів проведення банківського кредитування.

Зазначимо те, що потрібно виділити в рамках загально економічних принципів кредитування ще й принцип контрибутивності. Цей принцип особливо необхідний для роздрібного банківського кредитування. Суть принципу контрибутивності полягає в тому, щоб запобігти надання банківського кредиту тим особам і суб'єктам, які вже мають діючі кредити в інших банках на суму, яка перевищує їхній дохід чи вартість активів. Для цього необхідно створити єдину базу даних позичальників як в банківських, так і парабанківських установах по всій території України, що дасть змогу швидко перевірити не тільки фактичну наявність у потенційного позичальника кредиту але й прослідкувати його кредитну (історію) репутацію. Це дасть можливість банку кредитору зменшити ризики з неповернення основної частини позики і нарахованих відсотків вчасно.

Структуру банківського роздрібного кредиту розкладемо та виразимо за двома складовими:

споживче кредитування;

кредитування малого бізнесу.

Дана структура дає можливість чіткого і детального аналізу кредитної діяльності банку, а також знаходження можливих проблем чи недоліків в обсягах і процесах проведення кредитування. Це також дає можливість уникнути проблем.

На сьогоднішній день банківські установи створили досить великий асортимент програм, які відносяться до споживчого кредитування. Їх розмаїття значною мірою залежить від того, що на банківський ринок України прийшли закордонні банки з досить великим досвідом і капіталами, які потрібно вкладати. Тому сформовані програми на отримання споживчого кредиту в комерційних банках України такі:

надання кредиту на побутову техніку;

надання кредиту на обчислювальну та офісну техніку;

на меблі;

на купівлю нерухомості;

на купівлю автомобіля і мотоциклів;

на проведення ремонту у квартирі;

на освіту;

на туристичні послуги;

на купівлю одягу зі шкіри, хутра;

на ювелірні вироби, золото;

на придбання, монтаж системи опалення;

кредит на стоматологічні послуги.

А для отримання кредиту малому бізнесу створено такі банками програми:

на розвиток бізнесу;

на інвестиційні програми існуючим суб'єктам підприємницької діяльності;

на поповнення обігових коштів суб'єкта.

Деякі програми, які входять до споживчого кредитування, можуть поширюватися на кредитування суб'єктів підприємницької діяльності [8, с. 27; 9, с. 21].

З дослідженого асортименту програм за банківським роздрібним кредитуванням можна сказати те, що одна складова — споживче кредитування, представлена в досить широкому асортименті, а от інша — кредитування малого бізнесу, не досить добре. І тут слід зазначити що Українські банки не надають кредити в широкому спектрі на створення власної справи. Тобто на відкриття бізнесу на основі бізнес-плану. Це фактично кредити на реалізацію інвестиційних програм малим бізнесом, або фізичної особи на відкриття власної справи. Вітчизняні банки ще не почали давати кредит під бізнес-план можливо через неготовність чи через можливі значні ризики, але це досить значне і перспективне поле для вкладення ресурсів [10].

Висновки. 1. Підсумувавши викладений вище матеріал, можна висловити уточнене визначення банківського роздрібного кредитування, яке сформовано як надання банківських кредитних ресурсів населенню на купівлю споживчих товарів, послуг, а також надання цих ресурсів суб'єктам підприємницької діяльності для поповнення обігових коштів і розвитку в цілому бізнесу. Кредит надається як у грошовій так, і в товарній формі у національній та іноземній валюті.

2. Крім функцій, які відносяться до банківського кредитування, в цілому визначено ще додаткову функцію створення нової вартості, яку можна розглядати з точки зору двох рівнів. Рівень перший — це вартість залучення та обслуговування самого кредиту (рис. 2), а рівень другий — створення за допомогою кредитних коштів матеріальних благ, новоствореної вартості (рис. 3).

3. Даний вид кредиту надається на загально-економічних, особливих і часткових принципах кредитування. Запропоновано застосовувати принцип контрибутивності, який можливо віднести до загально-економічних принципів кредитування, що у свою чергу при його застосуванні зменшить ризики неповернення кредитів.

4. Роздрібне банківське кредитування складається із двох складових:

споживче кредитування;

кредитування малого бізнесу.

5. Доцільність такого виділення та з'ясування суті роздрібного банківського кредитування полягає в тому, що банки розділяють свою діяльність на два рівня: макроекономічний та мікроекономічний. Звісно, що за цими двома рівнями діяльності банки формують свою стратегію і тактику для охопту чи завоювання ринку розміщення фінансових ресурсів, а також утримання цієї частки під контролем банку, що й прослідковується в тенденціях на банківському ринку останнім часом.

6. Огляд ринку роздрібного банківського кредитування показав, що в Україні банки поки що не беруться надавати кредити фізичним особам для створення власного бізнесу під бізнес-план, хоча за

останні пів року банки стали на шлях створення таких можливостей. Поки що такі програми реалізуються як конкурси між існуючими суб'єктами підприємницької діяльності. Реалізація програми надання кредиту під бізнес-план є досить значною і суттєвою. Оскільки кредит завжди був, є і буде важливим важелем для стимулювання розвитку народного господарства, то в цьому випадку він і відіграє значну роль у вирішенні проблеми безробіття.

Література

1. Близнюк Н. Кредити: життя в розстрочку // Україна і світ сьогодні. — 2006. — № 2. <http://www.uwtoday.com.ua>
2. Вознюк О. В. Банківські операції: Навч. посіб. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. — 243 с.
3. Єпіфанов А. О., Маслак Н. Г., Сало І. В. Операції комерційних банків: Навч. посіб. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. — 523 с.
4. Операції комерційних банків / Р. Коцюк, В. Ричаківська, Г. Табачук, Я. Грудзевич, М. Вознюк. — 2-е вид., доп. — Львів: ЛБІ НБУ, 2001. — 516 с.
5. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посіб. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. — 215 с.
6. Банківські операції: Підручник / За ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слов'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.
7. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / Мороз А. М., Савлук М. І., Пудовкін М. Ф. та ін.; За ред. А. М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
8. Нідзельська І. Теоретичні засади використання короткострокових кредитів // Формування ринкових відносин в Україні. — 2007. — № 5. — С. 27–30.
9. Ткач І. Методологічні засади комплексного дослідження кредитного процесу // Вісник ТДМУ. — 2006. — № 2. — С. 21–24.
10. Кужель О. Малий та середній бізнес є пріоритетом розвитку будь-якої держави з перехідною економікою, дзеркальним відображенням процесу демократичних реформ у країні // Дзеркало тижня. — 2002. — № 29. — С. 4.

Подано до редакції 11.09.2008 р.